

Posudek školitele na disertační práci Jana Bíby

Demokracie je agon: k Machiavelliho populistickému republikanismu

Disertace Jana Bíby je mimořádným teoretickým pokusem vstoupit do diskuse o krizi liberální demokracie, která se vede v soudobé politické filozofii. Tato diskuse se v práci objevuje v několika rovinách. Předně se kritizují modely, které demokracii omezují na procedury, nejčastěji volební anebo stranické soutěže. Tyto demokratické modely jsou odhaleny jako rafinované verze aristokratického, resp. oligarchického elitismu. Za druhé Jan Bíba pozoruhodným způsobem navazuje na teorie cambridžské školy, která poukazuje na svébytnou republikánskou tradici evropského politického myšlení, jejíž počátky jsou v antice, ale v moderní době ožila v renesanční Itálii, zejména ve florentském politickém myšlení, nicméně poté byla překryta liberalismem individuálních práv, který byl směrodatný do nedávné doby, ač nyní jsme svědky spíše jeho ideového vyčerpání. Za třetí však Jan Bíba se ve svém výkladu florentského republikanismu cambridžské školy vzdaluje, když se nechává inspirovat McCormickovou polemikou, která vyzvedává radikálně demokratické motivy v Machiavelliho republikánském myšlení. Nicméně Jan Bíba se staví spíše po bok obhájců tzv. populistické demokracie, kteří se opírají o dílo Ernesta Laclaua a Chantal Mouffeové.

Na tomto širším ideovém půdorysu můžeme v disertaci sledovat náležitě poučený a promyšlený pokus interpretovat Machiavelliho dílo v polemice s republikanismem jeho přítele Guicciardiniho. Guicciardini republikanismus je shledán předchůdcem soudobých elitistických teorií demokracie, jejichž slabiny jsou pak na jeho díle podrobně analyzovány. Zatímco Machiavelliho republikanismus je shledán progresivním předchůdcem soudobé populistické demokracie. Rád bych ocenil, že v Bíbově podání se nejedná o nějaké schéma, které by „přitesávalo“ oba myslitele podle předem daného schématu. Jan Bíba se totiž ve své interpretaci opírá o hlubokou znalost historicko-filozofické literatury, takže jeho výklad je proveden jemnými analytickými nástroji a je napsán s velkou erudicí.

Práce založena na vynikající znalosti teoretických diskusí o machiavellovském republikanismu, ale její hlavní přínos spatřuji ve vlastní teorii radikální demokracie, o kterou se Jan Bíba v práci pokouší. Na začátku je machiavellovský republikanismus, který ale v Bíbově podání získává výrazné demokratické a populistické rysy. Východiskem je Skinnerova interpretace, kterou ale Jan Bíba postupně opouští ve snaze vysvětlit klíčový význam lidu a agonu při utváření republiky. Touha lidu nebýt ovládán je odhalena ve své kvalitativní odlišnosti od touhy elit (hospodářských a politických) lid ovládat. Touha elit je nezřízená, řeklo by se sobecká, byť Machiavelli ji přiznává rovněž republikánské motivy jako je touha po velikosti a slávě obce, nicméně v Bíbově podání tato ambice vede

k utlačování, nesvobodě a dominanci nad lidem. Zatímco touha lidu nebýt ovládán je v Bíbově podání jiného druhu, není to touha po dominanci, ale touha po svobodě. Proto Bíba klade takový důraz na Machiavelliho úvahy o tom, proč lid a nikoli aristokracie jsou v republikánské obci strážcem svobody. Pro Bíbu, narozdíl od cambridžské školy, není touha lidu nebýt ovládán pouze protektivní, tedy obranou před svévolí elit, ale je též kreativní, řekněme by se emancipační. Aby něco takového prokázal, musil odpovídajícím způsobem vyložit, jak chápat spor mezi lidem a elitami v republikánské (populisticko-demokratické) obci. Spor nemůže mít pouze protektivní ráz, ale musí mít též ráz kreativní, a tak se stává agonem.

V těchto úvahách se Jan Bíba nechal inspirovat francouzským poststrukturalismem a rozděluje agon na pragmatický a strategický. Rozdělení agonu na pragmatický a strategický uvádí do hry myšlenkové variace na ontologickou diferenci. Střety a konflikty, jak je viditelně zaznamenáváme ve společenském životě, představují ontickou rovinu, zatímco agon jako ontologický pohyb činí viditelným, co je neviditelné, což v tomto případě znamená, že se odhaluje smysl konfliktu, který spočívá v konstituci lidu jako demokratického aktéra. Namísto teorie konsensu, o níž se opírá většina liberálních teorií demokracie, tak rozvíjí Jan Bíba pozoruhodnou teorii demokratického agonu. Filozofická teorie konfliktu, kterou autor sleduje, nicméně obchází tradici hegelovské dialektiky, v níž obecné vyrůstá jako rezultat z jedinečných konfliktů, ale přitom se ukazuje jako jejich původní předpoklad. Jan Bíba se v líčení demokratických rysů strategického agonu nechává vést spíše úvahami francouzských poststrukturalistů, takže v centru pozornosti zůstává jen pól negativity (jeho kreativita) a ztrácí se ohled na zprostředkování v jedinečném konfliktu, jež by udržovalo v chodu společnou vzájemnost a dialektickou jednotu v různosti.

Bíbovu disertaci považuji za vynikající příspěvek k rozvoji politické filozofie, jež vznikl v českém prostředí, a myslím, že by měla být publikována po menších úpravách, jež by jen učinily zadosť požadavkům na knižní monografii.